

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: НЕОБХІДНА ТА ДОСТАТНЯ УМОВИ

Д. М. Загірняк, О. А. Кратт, М. В. Загірняк

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук, 39600, Україна.

E-mail: deniszagirniak@gmail.com, kratt1960@gmail.com, mzagirn@kdu.edu.ua

У статті для вивчення реалізації державної політики вибрані загальноприйняті світові показники, що характеризують фінансовий стан вітчизняної вищої освіти. Підґрунтям державної політики обрано платоспроможність, яка сприймається як необхідна умова реалізації національних інтересів у цій сфері. Проведено детальний аналіз величини абсолютних витрат на вищу освіту в розрахунку на одного студента у вітчизняній та зарубіжній практиці. Порівнюючи величину витрат на вищу освіту на одного студента з розміром ВВП на душу населення, констатується прагнення України відповідати світовим тенденціям фінансування. Запропонований підхід дозволив виявити необхідні і достатні умови державної політики щодо фінансування вищої освіти.

Ключові слова: фінансова політика, сфера вищої освіти, заклад вищої освіти, витрати на вищу освіту, загальні витрати країни, платоспроможність уряду.

ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ: НЕОБХОДИМЫЕ И ДОСТАТОЧНЫЕ УСЛОВИЯ

Д. М. Загірняк, О. А. Кратт, М. В. Загірняк

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского
ул. Первомайская, 20, г. Кременчуг, 39600, Украина.

E-mail: deniszagirniak@gmail.com, kratt1960@gmail.com, mzagirn@kdu.edu.ua

В статье для изучения реализации государственной политики выбраны общепринятые мировые показатели, характеризующие финансовое состояние отечественного образования. Основой государственной политики избрана платежеспособность, которая воспринимается как необходимое условие реализации национальных интересов в этой сфере. Проведен детальный анализ величины абсолютных расходов на высшее образование в расчете на одного студента в отечественной и зарубежной практике. Сравнивая величину расходов на высшее образование на одного студента с размером ВВП на душу населения, констатируется стремление Украины соответствовать мировым тенденциям финансирования. Предложенный подход позволил выявить необходимые и достаточные условия государственной политики по финансированию высшего образования.

Ключевые слова: финансовая политика, сфера высшего образования, расходы на высшее образование, общие расходы страны, платежеспособность правительства.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Держава – це соціальний інститут, зміст і спрямованість діяльності якого, відповідно до ст. 3 Конституції України, визначають права і свободи людини та їх гарантії. У ст. 53, окрім права кожного на освіту, держава забезпечує доступність і безоплатність вищої освіти (ВО) в державних і комунальних навчальних закладах, а також розвиток ВО [1]. Забезпечення доступності та безоплатності, як і фінансово-економічний розвиток ВО, потребує від держави чималих асигнувань на ВО. Рівень розвитку національної економіки детермінує абсолютний обсяг асигнувань у ВО, а державна політика – відносний. До того ж, абсолютний і відносний обсяги є необхідною умовою виконання державою зобов'язань перед громадянами щодо доступності, безоплатності та фінансово-економічного розвитку ВО. Парадигма державного управління сферою вищої освіти (СВО) об'єднує необхідну та достатню умови в одне ціле. Вельми значущою, з огляду реалізації фінансової політики держави, є кількісне оцінювання обох складових парадигми.

Аналіз останніх досліджень. Фінансова складова розвитку ВО привертає увагу багатьох науковців. Так, Ділл Д., Красільник О., Мендіола Р і опікувалися питаннями фінансування закладів вищої освіти (ЗВО). Данканіч О. досліджував регіональний ракурс фінансування ВО. Аналітичні аспекти фінансування ВО привертали увагу Неклюєнко О., Олексі-

на А., Ящук Т. Перспективи фінансування ВО розглядали Кент Р., Зомер А., Бенневоз П., Ендерс Ю. та їхні однодумці. Науково-практичний інтерес щодо видатків на ВО мають Вітренко Л., Коверник Н., Троцик Т. Відмінності та принципи фінансування ВО вивчали Мельничук І., Міддлхурст Р., Тейшейра П. Різноманітність вивчення фінансування ВО указує на складність проблеми, оскільки це стосується всіх складових ВО. Складність вимагає визначення необхідних і достатніх умов розв'язання проблеми.

Мета роботи – опрацювання науково-методичних засобів, що визначають необхідні та достатні умови державної політики щодо фінансування вищої освіти.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. На думку Красільник О., рівень освіченості населення детермінує рівень соціально-економічного розвитку [2, с. 111]. Данканіч О. зауважує, що держава втручається у фінансування ВО [3, с. 212]. Ділл Д. критикує конкурсний розподіл урядом фінансів, оскільки збільшується розшарування системи ВО, а ресурси концентруються у науковій сфері. У країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і США фінансування освіти і науки зосереджено у певних ЗВО [4]. Мендіола Р. характеризує способи виділення і розподілу ресурсів на ВО: систему прямого фінансування (гарантовані урядом річні бюджетні асигнування) або конкурентні меха-

нізми ринкового регулювання, або їх комбінування [5]. Олексин А., Неклюєнко О. і Ящук Т. проаналізували фінансування ВО в Україні [6; 7; 8]. Отже, фінансування ВО визначає рівень розвитку країни. Домінування держфінансування доводить, що фінансування ВО є владним інструментом регулювання цього розвитку.

Платоспроможність уряду є доказом державної турботи, а відсутність коштів – головною проблемою СВО. Ендерс Ю. та однодумці наголошують на тому, що фінансові органи і керівництво університетів все більше розуміють, що традиційні підходи до фінансування ВО застаріли, наприклад, формула механізму фінансування [9, с. 11]. Кент Р. зазначив, що в умовах перетворення ВО на об'єкт державної політики механізм фінансування ВО набув іншого змісту [10, с. 28]. Зомер А. і Бенневоз П. зазначають, що першим драйвером виникнення третьої місії університетів (комерціалізація) була фінансова криза вищої освіти у 20 столітті [11, с. 83]. Троцик Т. указувала на проблеми, пов'язані з видатками на освіту в Україні [12]. Вітренко Л. вивчала планування і фінансування видатків на утримання майнових комплексів ЗВО, а Коверник Н. – видатки бюджету на освіту [13; 14]. Міддхурст Р. і Тейшейра П. розглядають моделі управління ЗВО у контексті державного фінансування [15, с. 530, 531]. Отже, проблема недофінансування ВО стосується багатьох країн. Так, Мельничук І. наголошує, що у Німеччині існує тенденція неспроможності держави повною мірою фінансувати ВО [16, с. 105]. Державну політику неможливо оцінити за достатністю коштів, оскільки суб'єктивна величина їх потреби [17]. Українська СВО є часткою світової та європейської освітніх систем, а, отже, визначити результати фінансової політики держави можливо завдяки визначенню її місця серед політик інших країн.

Оскільки Україна вибрала орієнтацію на європейські та світові освітні цінності, то доцільно порівняти наслідки української державної політики у СВО з іншими країнами. Як взірць результативності ВО вибрано досягнення країн ОЕСР. ОЕСР налічує 36 країн: від Північної (Канада (CA), США (US)) і Південної (Чилі (CL), Мексика (MX)) Америк до Європи (Австрія (AT), Бельгія (BE), Чехія (CZ), Данія (DK), Естонія (EE), Фінляндія (FI), Франція (FR), Німеччина (DE), Греція (GR), Угорщина (HU), Ісландія (IS), Ірландія (IE), Італія (IT), Латвія (LV), Литва (LT), Люксембург (LU), Нідерланди (NL), Норвегія (NO), Польща (PL), Португалія (PT), Словаччина (SK), Словенія (SI), Іспанія (ES), Швеція (SE), Швейцарія (CH), Сполучене Королівство (GB)) і Азіатсько-Тихоокеанського регіону (Ізраїль (IL), Туреччина (TR), Японія (JP), Корея (KR), Австралія (AU), Нова Зеландія (NZ)). У дужках указано код країни згідно з Alpha-2 ISO 3166-1 [18]. Код України – UA.

Щорічно ОЕСР видає «Education at a Glance» (Довідник), який містить відомості щодо ВО. Так, у Главі С Довідника за 2019 р. подано фінансові ресурси, які інвестуються в освіту. Доказовим показником рівня фінансування ВО є «загальні щорічні витрати на ВО на одного студента денної форми навчання» за МСКО 5, 6, 7 і 8 [19, с. 261–276]

($\bar{S}_i^{stud\ kр}$, де нижній індекс «i» – навчальний рік, ліва частина «stud» верхнього індексу вказує на студента як споживача освітніх послуг (ОП), права «кр» – на країну):

$$\bar{S}_i^{stud\ kр} = \frac{S_i^{kp}}{B_i^{kp}}, \quad (1)$$

де S_i^{kp} – загальні витрати країни (кр) на ВО в i-тому навчальному році; B_i^{kp} – чисельність студентів денної форми країни (кр) у i-тому навчальному році.

Розмір $\bar{S}_i^{stud\ kр}$ демонструє результативність ВО. Підхід «чим більше коштів, тим якісніше навчання» повною мірою відповідає третій місії університетів, яка декларує комерційне підґрунтя діяльності ЗВО, тобто якість ОП детермінується витратами на її надання. За такого підходу оцінюються підсумки діяльності ЗВО у національному масштабі. Якщо підсумки не задовольняють суспільство, то причини криються у некоректно сформульованих завданнях або у неправильно вибраних методах реалізації [20, с. 100]. У цьому ракурсі Ділл Д. стверджував, що фінансування визначає результативність діяльності ЗВО, адже мотивує підвищення продуктивності ЗВО [4, с. 30]. Ендерс Ю. та однодумці розглядають належне фінансування ЗВО як необхідну умову досягнення цілей Лісабонської стратегії [9, с. 2].

Показник $\bar{S}_i^{stud\ kр}$ характеризується у Довіднику з кількох ракурсів. Перший – методологія формування $\bar{S}_i^{stud\ kр}$. Принципове значення ракурсу визначено браком $\bar{S}_i^{stud\ kр}$ у вітчизняній офіційній статистиці. $\bar{S}_i^{stud\ kр}$ розраховується у доларах США у розрізі рівнів освіти і типів витрат, які відповідають основним та допоміжним послугам і науково-дослідним та дослідно-конструкторським роботам (НДДКР). До допоміжних належать гуртожитки, їдальні та медичні заходи. Базові освітні послуги передбачають витрати, безпосередньо пов'язані з навчанням у ЗВО, зокрема зарплату викладачів, будівництво та утримання споруд, навчальні матеріали, книги і управління ЗВО. Базові послуги обчислюються як залишкові, тобто вирахуванням із загальних витрат на ЗВО витрат на НДДКР і допоміжні послуги. Заради міжнародної порівнянності державні субсидії на проживання студентів за межами ЗВО не враховують. Ураховують освітні програми ЗВО, за якими є відомості про зарахування і витрати [18, с. 271–272].

Детальний виклад положень методології покликаний визнати міру тотожності вітчизняного і зарубіжного підходів щодо витрат на ВО. Відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України, бюджет складається із загального та спеціального фондів [21]. Наявність двох фондів свідчить про дихотомію джерел фінансування. Статті витрат фінансуються з одного або з обох фондів. Вибір фонду для фінансування статті витрат є частиною державної політики у СВО. Законодавчо політика втілюється у річному бюджеті

України [22]. Ділл Д. наголошує, що майже у всіх країнах зменшується частка прямих субсидій і збільшується ринкове фінансування [4, с. 24]. Мендіола Р. констатує зростання суперництва в багатьох країнах, оскільки подвійні системи фінансування зумовили зменшення частки фондів, що формуються завдяки інституційним субсидіям, і збільшення частки коштів, що формуються на конкурентних засадах [5, с. 14].

Оскільки у Довіднику наведено оцінку бюджету освіти ОЕСР за 2016 р. [19, с. 261–356], то для порівняння вибрано ЗУ «Про Державний бюджет України на 2016 рік». Згідно з Додатком № 3 «Розподіл видатків Державного бюджету України на 2016 р.», витрати МОН України загалом склали 26 033 913,9 тис. грн. У Додатку № 3 до компетенції МОНУ належать 23 статті видатків. Із семи статей, які фінансувалися виключно із загального фонду, три стосувалися ВО. Відповідно до сенсу видів витрат у Довіднику, статтю витрат «Здійснення державного нагляду за діяльністю навчальних закладів» слід уважати базовими ОП, а статті «Державні премії, стипендії та гранти в галузі освіти ...» і «Пільговий проїзд студентів ВНЗ ... у залізничному, автомобільному та водному транспорті» – допоміжними ОП. Слід зазначити, що поряд з ВО за цими статтями також фінансувалися інші рівні освіти [23].

Виключно зі спеціального фонду фінансувалася стаття «Державна атестація наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, ліцензування, атестація та акредитація навчальних закладів...», яку слід уважати базовими ОП. Ці витрати також стосувалися всіх освітніх рівнів.

З обох фондів фінансувалися 16 статей витрат, серед яких ВО стосувалися 10 статей. До базових ОП згідно з Довідником віднесено чотири статті витрат Додатка № 3: «Загальне керівництво та управління у сфері освіти і науки», «Підготовка кадрів ВНЗ I і II РА та забезпечення діяльності їх баз практики», «Підготовка кадрів ВНЗ III і IV РА та забезпечення діяльності їх баз практики» і «Підготовка кадрів Київським національним університетом імені Тараса Шевченка». До НДДКР належить три статті. До допоміжних послуг належить три статті [24]. Більшість статей фінансувалися з обох фондів та, окрім ВО, мали відношення до інших рівнів освіти та можуть бути класифіковані згідно з Довідником.

Оскільки майже всі статті витрат українського бюджету збігаються з видами витрат у Довіднику, то дані української статистики щодо виконання бюджету можуть бути використані для розрахунку $\bar{S}_i^{cmud UA}$. Різноманіття джерел, обсягів, структури джерел і витрат указує на наявність державної політики у сфері освіти.

Другий ракурс характеристики – обчислення значення $\bar{S}_i^{cmud UA}$. У бюлетені Держкомстату України «Основні показники діяльності ВНЗ України на початок навчального року» подано показники «загальні видатки зведеного бюджету на вищу освіту» і «загальна чисельність студентів». Поділ загальних видатків (чисельник) на чисельність студентів (знаменник) дозволяє обчислити $\bar{S}_i^{cmud UA}$, що відтворено далі у форматі покрокового алгоритму. Для визначення ди-

наміки $\bar{S}_i^{cmud UA}$ у Довіднику задіяні 2005, 2010, 2011, 2016 роки [19, с. 276], що затребувало відповідних даних української статистики [25; 26].

Перший крок – визначення чисельника $\bar{S}_i^{cmud UA}$. Загальні видатки бюджету країни на ВО позначено S_i^{kp} , де верхній індекс указує на код країни, а нижній – на рік. Слід зазначити, що видатки бюджету України передбачали фінансування усіх форм навчання (денну та заочну) і усіх освітніх рівнів (молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, аспірант-PhD). Відсутність статистики щодо поділу витрат на ВО за формами навчання зумовила використання S_i^{UA} для умовного розрахунку витрат на ВО на одного студента денної форми. У примітці «1» до табл. С 1.3 у Довіднику зазначається, що значення показників відображають різні освітні рівні [19, с. 276], тобто мають умовний характер щодо заявленого освітнього рівня. Це легітимізує умовність значення S_i^{UA} щодо денної форми навчання.

Значення S_i^{UA} склали: 2005 р. – 7 934,1 млн. грн., 2010 р. – 24 998,4 млн. грн., 2011 р. – 26 619,6 млн. грн., 2016 р. – 30 595,9 млн. грн. [25, с. 3; 26, с. 3].

Другий крок алгоритму – визначення знаменника $\bar{S}_i^{cmud UA}$. Для цього задіяно показник «чисельність студентів України у *i*-му н.р.» (B_i^{UA}) станом на 01 вересня. Чисельність студентів денного відділення 2005 р. складала 2 709,1 тис. осіб, 2010 р. – 2 491,3 тис. осіб, 2011 р. – 2 311,6 тис. осіб, 2016 р. – 1 586,7 тис. осіб [27].

Третій крок алгоритму – розрахунок $\bar{S}_i^{cmud UA}$. Відношення S_i^{UA} до B_i^{UA} склали: 2005 р. – 2 928,68 грн., 2010 р. – 10 034,28 грн., 2011 р. – 11 515,66 грн., 2016 р. – 19 282,72 грн. Оскільки у Довіднику $\bar{S}_i^{cmud kp}$ вимірюється у доларах США, то для порівняння українських реалій ВО зі світовими варто $\bar{S}_i^{cmud UA}$ розділити на середній за рік курс гривні Нацбанку України до долара США ($\bar{S}_i^{cmud UA}$) за формулою:

$$\bar{S}_i^{cmud UA} = \frac{\bar{S}_i^{cmud UA}}{USD}, \quad (2)$$

де USD – середній курс долара Нацбанку за відповідний рік.

Середній за рік курс Нацбанку склав: за 2005 р. – 5,12 грн./\$, за 2010 р. – 7,94 грн./\$, за 2011 р. – 7,97 грн./\$, за 2016 р. – 25,55 грн./\$ [28, с. 219]. Отже, значення $\bar{S}_i^{cmud UA}$ такі: 2005 р. – 512,00 \$, 2010 р. – 1 263,76 \$, 2011 р. – 1 450,33 \$, 2016 р. – 754,70 \$. Значення $\bar{S}_i^{cmud UA}$ значно поступаються $\bar{S}_i^{cmud kp}$ у Довіднику [19, с. 274], що обумовлено методикою розрахунку та застосуванням інших показників. У цьому випадку важливо не те, наскільки поступаються, а сам факт менших витрат. Цей факт пояснюється як рівнем доходів громадян України,

так і державною політикою, орієнтованою на доступність і охоплення громадян освітою. Хронічне недофінансування ВО притаманне не тільки Україні. Фінансові витрати на ВО, на думку Міддлхурста Р. і Тейшейри П., є серйозною проблемою для всіх країн Європи, уряди яких шукають додаткові кошти для підтримки ВО [15, с. 537].

Третій ракурс характеристики – пояснення динаміки змін $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$. У Довіднику пояснюються причини змін $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$ за 2005–2016 р.р. Зміни $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$ пояснюються динамікою чисельності студентів і зарплати викладачів, тобто знаменника і чисельника формули 2. Масштаб чисельника визначає обсяг ресурсів і організаційні зусилля, які країна інвестує у систему освіти. Підтвердженням цього є збільшення витрат на ВО (9 %) у країнах ОЕСР за 2010–2016 рр. та чисельності студентів (3 %), а також витрат на одного студента (8 %) [19, с. 270]. Автори Довідника вважають, що між чисельником і знаменником існує лінійна залежність, тобто динаміка чисельності студентів обумовлює динаміку витрат.

Як базовий період у розрахунку темпів росту S_i^{kp} , B_i^{dfkp} і $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$ у Довіднику прийнято 2010 р. Базові темпи росту, наведені у табл. С 1.3 Довідника [19, с. 276], перетворені на темпи приросту: $T_{np}^b S_i^{kp}$ – базовий темп приросту S_i^{kp} , $T_{np}^b B_i^{kp}$ – базовий темп приросту B_i^{kp} , $T_{np}^b \bar{S}_i^{cty\delta kp}$ – базовий темп приросту $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$, $T_{np}^b \check{S}_i^{cty\delta kp}$ – базовий темп приросту $\check{S}_i^{cty\delta kp}$. У табл. 1 наведено динаміку витрат на ВО на студента в Україні на зазначених часових відрізках.

Таблиця 1 – Динаміка витрат на ВО на студента денної форми в Україні

Показник	Досліджуваний період			
	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2016 р.
$T_{np}^b S_i^{UA}$	-68,26	0	6,49	22,39
$T_{np}^b B_i^{UA}$	8,74	0	-7,21	-36,31
$T_{np}^b \bar{S}_i^{cty\delta UA}$	-70,81	0	14,76	92,17
$T_{np}^b \check{S}_i^{cty\delta UA}$	-59,49	0	14,76	-40,28

Наведені у табл. 1 відомості констатують щорічну докорінну зміну ситуації щодо витрат на одного студента. Динаміка коливань $\bar{S}_i^{cty\delta UA}$ відрізняється від динамік S_i^{UA} і B_i^{UA} . Зміни значень S_i^{kp} і B_i^{kp} , безумовно, можна пояснити, але за темпами динаміки пояснення щороку змінюються. Витрати на ВО як частина бюджету країни залежать від макроекономічних показників, а чисельність студентів безпосередньо пов'язана з демографічною ситуацією, міграцією населення і бажанням молоді здобути освіту. Настільки значні темпи і різні вектори динаміки підтверджують необхідність щорічно корегувати державну політику у СВО.

Слід привернути увагу до значної різниці між $T_{np}^b \bar{S}_i^{cty\delta UA}$ і $T_{np}^b \check{S}_i^{cty\delta UA}$ і тотожності $T_{np}^b \bar{S}_i^{cty\delta UA}$ і $T_{np}^b \check{S}_i^{cty\delta UA}$. Це також можна пояснити. Відомості дозволяють визначити, якою мірою українські зміни $T_{np}^b \bar{S}_i^{cty\delta UA}$ відповідають світовим тенденціям.

Четвертим ракурсом характеристики є взаємозв'язок $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$ з реальною економікою. Кент Р. вказує на новий зміст механізму фінансування ВО у державній політиці «квазіринку», згідно з якою держава «купує» послуги вищої освіти в обмін на досягнення певного рівня продуктивності [19, с. 36]. У Довіднику подано показники, що пов'язують фінансування освіти з ВВП [18, с. 272]. Так, показник «витрати на одного студента у закладах освіти відносно ВВП на душу населення» (\hat{D}_i^{kp}) розраховується визначенням витрат на одного студента закладами освіти (у національній валюті) у відсотках до ВВП на душу населення (у національній валюті) [19, с. 272]:

$$\hat{D}^{kp} = \frac{\bar{S}^{cty\delta kp}}{ВВП^{oo kp}}, \quad (3)$$

де $ВВП^{oo kp}$ – ВВП певної країни (kp) на одну особу (oo).

За допомогою $\bar{S}_i^{cty\delta UA}$ і значень показника «ВВП у розрахунку на одну особу» [28, с. 25] обчислено \hat{D}_i^{UA} : 2005 р. – 30,16 %, 2010 р. – 41,07 %, 2011 р. – 40,42 %, 2016 р. – 34,49 %. Щорічно значення \hat{D}_i^{UA} коливається, що обумовлено нестабільною макроекономічною ситуацією в Україні.

Другим показником є «відсоток щорічних витрат країни на ВО ($S_i^{BO kp}$) у ВВП у i -му році» [19, с. 272], який позначено D_i^{kp} , де нижній індекс – рік, а верхній – код країни. D_i^{kp} розраховується за формулою:

$$D_i^{kp} = \frac{S_i^{BO kp}}{ВВП_i^{kp}}. \quad (4)$$

Відсоток видатків зведеного бюджету України на ВО у ВВП 2016 р. склав 1,28 % [28, с. 25]. У табл. 2 подано витрати країн ОЕСР та України на ВО відносно ВВП 2016 р. [29].

За даними табл. 2, український уряд неможливо дорікнути у скарності щодо ВО. Свідченням цього є перевищення \hat{D}_{2014}^{UA} значень \hat{D}_i^{kp} десяти країн, а перевершують Україну двадцять одна країна та дорівнюють дві. За значенням D_i^{kp} Україна 2016 р. дорівнювала 18 країнам. Так уряд демонструє прихильність ідеї відродження ВО, гідної світових стандартів. Макроекономічна ситуація у країні не дозволяє з вибраною політикою доступності ВО досягти високих значень $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$. За позитивних змін макроекономічної ситуації домогтися збільшення $\bar{S}_i^{cty\delta kp}$ можливо адміністративним, економічним і комбінованим способами. Адміністративний означає зниження рівня доступності ВО унаслідок підвищення вимог ЗНО.

Таблиця 2 – Витрати на ВО відносно ВВП 2016 р.

Код країни	Показники		Код країни	Показники		Код країни	Показники		Код країни	Показники	
	\hat{D}_i^{KP}	D_i^{KP}		\hat{D}_i^{KP}	D_i^{KP}		\hat{D}_i^{KP}	D_i^{KP}		\hat{D}_i^{KP}	D_i^{KP}
A	1	2	A	1	2	A	1	2	A	1	2
AU	33	2	DE	35	1	LV	29	1	SK	37	1
AT	35	2	GR	–	–	LT	26	1	SI	34	1
BE	38	1	HU	42	1	LU	46	0	ES	34	1
CA	54	2	IS	28	1	MX	38	1	SE	49	2
CL	36	2	IE	19	1	NL	38	2	CH	–	–
CZ	28	1	IL	29	1	NZ	40	2	TR	40	2
DK	–	–	IT	30	1	NO	43	2	UA	34	1
EE	42	2	JP	47	1	PL	32	1	GB	57	2
FI	40	2	KR	28	2	PT	36	1	US	53	2
FR	38	1									

Скорочення чисельності студентів зумовить підвищення $\bar{S}_i^{студ\ кр}$, але неминуче зменшиться чисельність тих, хто готовий самостійно платити за навчання, що знизить S_i^{KP} . Економічний спосіб означає підвищення плати за навчання до рівня рентабельності, який спонукає плідний розвиток ЗВО. Водночас $B_i^{фн\ кр}$ зменшиться, але витрати збільшаться. Найбільш прийнятним є комбінований спосіб, який забезпечить економічний розвиток ВО зі збереженням крихких соціальних гарантій.

ВИСНОВКИ. Отже, вищенаведене дозволяє зробити такі висновки. По-перше, усі гілки державної влади в Україні беруть активну участь у «долі» вищої школи. Турбота насамперед виявлялася у фінансуванні, від якого, залежить сприятливий розвиток усіх складових ВО. Підґрунтя державної політики є платоспроможність, яка сприймається як необхідна умова реалізації національних інтересів у цій сфері. Тому для вивчення реалізації державної політики вибрані загальноприйняті світові показники, що характеризують фінансовий стан вітчизняної ВО. По-друге, порівнюючи величину витрат на ВО на студента з розміром ВВП на душу населення, можна констатувати прагнення України відповідати світовим тенденціям фінансування. За відносними значеннями Україна випереджає більшість країн ОСЕР. Однак з урахуванням величини абсолютних витрат на вищу освіту в розрахунку на одного студента Україна значно поступається країнам ОЕСР. Проблема низької державної платоспроможності в Україні спричинена як недостатнім рівнем фінансування (необхідна умова), так і низькою ефективністю розподілу державних коштів (достатня умова).

ЛІТЕРАТУРА

1. Основний Закон України «Конституція України» від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Красільник О. Проблеми та перспективи фінансування вищих навчальних закладів України. *Вісник Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. № 2 (167). С. 110–117.
3. Данканіч О. М. Регіоналізація процесів фінансового забезпечення розвитку галузі вищої освіти в Україні. *Економічний простір*. 2014. № 85. С. 207–216.
4. Dill D. D. Public Policy Design and University Reform: Insights into Academic Change / Reforming Higher Education: Public Policy Design and

Implementation; [Eds. Chr. Musselin, P.N. Teixeira]. Dordrecht : Springer, 2014. Pp. 21–38.

5. Mendiola G. Á. State and Market in Higher Education Reforms: Over-view of the Issues / State and Market in Higher Education Re-forms : Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective ; [Eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola]. AW Rotterdam : Sense Publishers, 2012. Pp. 7–24.

6. Олексин А. Г. Аналіз фінансування вищої освіти в Україні. *Вісник Університету банківської справи НБУ*. 2012. № 1. С. 120–122.

7. Неклюєнко О. В. Аналітичні аспекти засад фінансування освіти. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету Україна*. Хмельницький: ХІСТ УУ, 2010. Вип. 2. С. 212–217.

8. Ящук Т. А. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення вищої освіти в Україні. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 1026–1030.

9. Reform of Higher Education in Europe /J. Enders and etc. Reform of Higher Education in Europe; eds J. Enders, H.F. de Boer, D.F. Westerheijden. AW Rotterdam : Sense Publishers, 2011. Pp. 1–10.

10. Kent R. State and Market in Higher Education: Genealogy and Insufficiencies of a Conceptual Dichotomy / State and Market in Higher Education Reforms: Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective ; eds. H. G. Schuetze, G. A. Mendiola. AW Rotterdam : Sense Publishers, 2012. Pp. 25–39.

11. Zomer A. The Rise of the University’s Third Mission / A. Zomer, P. Benneworth // Reform of Higher Education in Europe ; [Eds J. Enders, H. F. de Boer, D. F. Westerheijden]. – AW Rotterdam : Sense Publishers, 2011. Pp. 81–101.

12. Троцик Т. І. Видатки на освіту та науку в Україні: проблеми та основні шляхи вдосконалення. *Економічний вісник університету*. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ ПХДПУ ім. Г. Сковороди, 2011. Вип. № 17/2. С. 27–30.

13. Вітренко Л. О. Особливості планування та фінансування капітальних видатків на утримання майнових комплексів вищих навчальних закладів України. *Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту*. Херсон : ХДУ, 2015. № 13. С. 46–50.

14. Коверник Н. В. Особливості планування і фінансування видатків бюджету на освіту. *Молодий вчений*. 2016. № 11 (38). С. 614–617.

15. Middlehurst R. Teixeira P. Governance Within the EHEA: Dynamic Trends, Common Challenges, and

National Particularities / European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms Part 1; eds A. Curaj, P. Scott, L. Vlasceanu, L. Wilson. Dordrecht: Springer Science+Business Media, 2012. Pp. 527–552.

16. Мельничук І. Структура і основні принципи фінансування системи вищої освіти Німеччини. *Молодь і ринок*. 2011. № 2(73). С. 102–106.

17. Загірняк Д. М. Методологічні засади реновації державного фінансування закладів вищої освіти [Електронне видання]. *Ефективна економіка*. 2018. № 6. Режим доступу : www.economy.nayka.com.ua

18. Международная организация по стандартизации. URL: www.iso.org/ru/iso-3166-country-codes.html (дата звернення: 09.03.2020).

19. Education at a Glance 2019 : OECD Indicators / [Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)]. Paris : OECD Publishing, 2019. 496 p.

20. Загірняк Д. М. Прагматизм фінансування вищої освіти: інструменти визначення. *Соціально-економічний розвиток регіонів у контексті міжнародної інтеграції*. 2018. № 28(17). С. 99–105.

21. Кодекс України «Бюджетний кодекс України» від 08.07.2010 № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50. Ст. 572.

22. Загірняк Д. М. Розподіл держзамовлення як інструмент фінансової політики у сфері вищої освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2018. № 4/2018 (111). С. 122–129.

23. Загірняк Д. М. Вища освіта України: прагматизм фінансово-економічного розвитку : монографія. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 532 с.

24. Про Державний бюджет України на 2016 рік : Закон України від 25.12.2015 р. № 928-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 5. Ст. 54.

25. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України; відп. за вип. О. О. Кармазіна. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 207 с.

26. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України; відп. за вип. І.В. Калачова. Київ: Державна служба статистики України, 2013. 188 с.

27. Заклади вищої освіт. Демографічна та соціальна статистика / Освіта. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.03.2020).

28. Статистичний щорічник України за 2018 рік / Державна служба статистики України; за редак. І.С. Вернера, відп. за випуск О.А. Вишневська. Житомир: ТОВ «Брук-Друк», 2019. 482 с.

29. C1.4: Total expenditure on educational institutions per full-time equivalent student relative to GDP per capita. OECD. Stat. Education and Training. URL: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=93447> (дата звернення: 15.03.2020).

FINANCIAL STATE POLICY IN HIGHER EDUCATION: PREREQUISITE AND SUFFICIENT CONDITIONS

D. Zagirniak, O. Kratt, M. Zagirnyak

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk, 39600, Ukraine.

E-mail: deniszagirniak@gmail.com, kratt1960@gmail.com, mzagirn@kdu.edu.ua

Purpose. The level of development of the national economy determines the absolute amount of allocations to higher education, and the state policy is relative. In this case, absolute and relative volumes are a prerequisite for the state to fulfill its obligations to citizens regarding accessibility, free and financial and economic development of higher education. Therefore, elaboration of scientific and methodological means that determine the necessary and sufficient conditions of the state policy on the financing of higher education is appropriate. **Methodology.** In the article, to study the implementation of public financial policy, we select the generally accepted world indicators that characterize the financial status of the national higher education. The basis of the public financial policy has been chosen as a solvency, which is seen as a necessary condition for the realization of national interests in this field. **Originality.** A detailed analysis of the absolute costs of higher education per student in domestic and foreign practice is conducted. Comparing the cost of higher education per student with GDP per capita, Ukraine's desire to meet global funding trends is stated. **Practical value.** The proposed approach made it possible to identify the necessary and sufficient conditions of public policy for the financing of higher education. **Conclusions.** Both insufficient level of financing (prerequisite) and low efficiency of distribution of public funds (sufficient condition) cause the problem of low state solvency in Ukraine.

Key words: financial policy, higher education, higher education institution, higher education expenditures, general expenditures of the country, government solvency.

REFERENCE

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine on June 28, 1996, No. 254к/96-BP, The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, Art. 141.

2. Krasilnyk, O. (2015), "Problems and prospects of financing higher education institutions of Ukraine", *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika* [Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economy],

№ 2 (167), pp. 110–117.

3. Dankanich, O. M. (2014), "Regionalization of financial support of the development higher education in Ukraine", *Ekonomichnyi prostir* [Economic space], № 85, pp. 207–216.

4. Dill, D. D. (2014), Public Policy Design and University Reform: Insights into Academic Change / Reforming Higher Education: Public Policy Design and Implementation, [Eds. Chr. Musselin, P.N. Teixeira],

Dordrecht : Springer, pp. 21–38.

5. Mendiola, G. Á. (2012), *State and Market in Higher Education Reforms: Over-view of the Issues / State and Market in Higher Education Re-forms: Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspectiv*, [Eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola], AW Rotterdam: Sense Publishers, pp. 7–24.

6. Oleksyn, A. H. (2012), "*Analysis of higher education funding in Ukraine*", *Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU* [Bulletin of the Banking University of NBU], № 1, pp. 120–122.

7. Nekliuenco, O. V. (2010), "*Analytical aspects of the principles of financing education*", *Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnologii Universytetu Ukraina* [Proceedings of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies, University of Ukraine], vol. 2, pp. 212–217.

8. Yashchuk, T. A. (2018), "*Analysis of the current state of financial support for higher education in Ukraine*", *Molodyi vchenyi* [Young scientist], № 1 (53), pp. 1026–1030.

9. Enders, J., de Boer, H. F., Westerheijden, D. F. (2011), *Reform of Higher Education in Europe*, AW Rotterdam : Sense Publishers, pp. 1–10.

10. Kent, R. (2012), *State and Market in Higher Education: Genealogy and Insufficiencies of a Conceptual Dichotomy / State and Market in Higher Education Reforms : Trends, Policies and Experiences in Comparative Perspective*; eds. H. G. Schuetze, G. Á. Mendiola. AW Rotterdam : Sense Publishers, pp. 25–39.

11. Zomer, A., Benneworth, P. (2011), "*The Rise of the University's Third Mission*", *Reform of Higher Education in Europe*, [Eds: J. Enders, H. F. de Boer, D. F. Westerheijden], AW Rotterdam: Sense Publishers, pp. 81–101.

12. Trotsyk, T. I. (2011), "*Expenditures on education and science in Ukraine: problems and main ways of improvement*", *Ekonomichnyi visnyk universytetu* [University Economic Bulletin], vol. 17/2, pp. 27–30.

13. Vitrenko, L. O. (2015), "*Features of planning and capital expenditures funding of maintaining the property complexes of higher education institutions in Ukraine*", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Scientific Bulletin of Kherson State University], № 13, pp. 46–50.

14. Kovernyk, N. V. (2016), "*Especially the planning and financing of expenditures on education*", *Molodyi vchenyi* [Young scientist], № 11 (38), pp. 614–617.

15. Middlehurst, R., Teixeira, P. (2012), "*Governance Within the EHEA: Dynamic Trends, Common Challenges, and National Particularities*", *European Higher Education at the Crossroads Between the Bologna Process and National Reforms (Part 1)*, Dordrecht: Springer Science+Business Media, pp. 527–552.

16. Melnychuk, I. (2011), "*Structure and basic principles of financing of system of higher education of Germany*", *Molod i rynek* [Youth and the market], № 2(73), pp. 102–106.

17. Zagirniak, D. M. (2018), "*Methodological principles of renovation of public financing of higher education institutions*", *Efektivna ekonomika* [An efficient economy], № 6.

Available at: www.economy.nayka.com.ua

18. International Organization for Standardization. Available at: www.iso.org/ru/iso-3166-country-codes.html (Accessed: 09.03.2020).

19. *Education at a Glance 2019 : OECD Indicators / [Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)]*, Paris : OECD Publishing, 496 p.

20. Zagirniak, D. M. (2018), "*Pragmatism for higher education funding: instruments for definition*", *Sotsialno-ekonomichniy rozvytok rehioniv u konteksti mizhnarodnoyi intehtratsii* [Socio-economic development of regions in the context of international integration], № 28(17), pp. 99–105.

21. *Budget Code of Ukraine: Code of Ukraine on July 08, 2010, № 2456-VI*, The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, № 50, art. 572.

22. Zagirniak, D. M. (2018), "*Distribution of public procurement as an instrument of financial policy in higher education*", *Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho* [Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University], № 4 (111), pp. 122–129.

23. Zagirniak, D. M., (2018), *Higher education in Ukraine: the pragmatism of financial and economic development*, Kharkiv: Drukarnia Madryd, 532 p.

24. *On State Budget of Ukraine for 2016: Law of Ukraine on December 25, 2015 y. № 928-VIII*, The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, № 5, art. 54.

25. State Statistics Service of Ukraine (2017), *Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2016/17 navchalnoho roku. Statystychnyi biuleten* [Main indicators of activity of higher educational establishments of Ukraine at the beginning of 2016/17 academic year], Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 207 p.

26. State Statistics Service of Ukraine (2013), *Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2012/13 navchalnoho roku. Statystychnyi biuleten* [Main indicators of activity of higher educational establishments of Ukraine at the beginning of 2012/13 academic year. Statistical bulletin], Kyiv: State Statistics Service of Ukraine, 188 p.

27. *Higher education institutions. Demographic and social statistics.* [Online] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed: 09.03.2020).

28. State Statistics Service of Ukraine, (2019), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2018 rik.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2018], Zhytomyr: Brooke-Print LLC, 482 p.

29. C1.4: Total expenditure on educational institutions per full-time equivalent student relative to GDP per capita. OECD. Stat. Education and Training. Available at: <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=93447> (Accessed: 15.03.2020).

Стаття надійшла 28.01.2020.